

De RI&E als afvinklijstje

Zijn er nog wel goede RI&E's?

In Europa hebben we met de risico-inventarisatie en -evaluatie een mooi systeem ontwikkeld om gevaren en risico's in kaart te brengen en aan de hand van een goed plan van aanpak gestructureerd te werken aan verbeteringen. Aan de RI&E worden veel eisen gesteld: volledigheid, betrouwbaarheid en actualiteit zijn daarvan misschien wel de belangrijkste. Maar hoe zit het daarmee eigenlijk in de praktijk?

Wim van Alphen

veiligheidskundige/
arbeidshygiënist
PHOV

Dick Oosthuizen

student Economie &
Bedrijfseconomie
Vrije Universiteit

Een goede RI&E is dus volledig, betrouwbaar en volgens de laatste inzichten. We laten in dit artikel alle drie deze kenmerken eens de revue passeren.

Volledigheid

De volledigheid van de RI&E's laat vaak te wensen over. Iedereen mag een RI&E uitvoeren. Aan de uitvoerders van een RI&E worden geen kwaliteitseisen op het gebied van competenties, vakkennis, ervaring of kennis van de branche gesteld. Om de kwaliteit van de RI&E toch te kunnen borgen, is daarom wettelijk geregeld dat er op een of andere wijze één of meer gecertificeerde kerndeskundigen bij moeten worden betrokken. Dit kan

doordat een kerndeskundige zelf substantieel aan de uitvoering van de RI&E bijdraagt of doordat – wanneer dat niet het geval is – hij de RI&E achteraf toetst.

Monodisciplinaire bril

Vroeger moest een RI&E door alle vier kerndeskundigen (veiligheidskundige, arbeidshygiënist, bedrijfsarts óf arbeids- en organisatiedeskundige) worden bekeken of getoetst. Sinds enkele jaren hoeft dit echter door nog maar één van hen te worden gedaan.

De praktijk is dat bedrijven deze beperktere inzet van kerndeskundigen om economische redenen snel

hebben opgepakt. Veel RI&E's worden dus nog maar door één van de vier gecertificeerde kerndeskundigen getoetst. Deze zijn echter per definitie eenzijdig (monodisciplinair) opgeleid: als veiligheidskundige, als arbeidshygiënist, als bedrijfsarts óf als arbeids- en organisatiedeskundige.

Het gevolg hiervan kan zijn dat een RI&E, waarin veel staat over machineveiligheid of gevaarlijke stoffen, alléén door een A&O-er of bedrijfsarts wordt getoetst. Of dat een RI&E waarin PSA en ziekteverzuim belangrijke thema's zijn, alleen door een HVK'er is bekeken. In beide gevallen moeten ze dan oordelen over onderwerpen die niet of nauwelijks in hun opleiding zitten.

Over het toetsen bestaat weliswaar een multidisciplinaire richtlijn van de vier beroepsverenigingen, maar deze is veel te vrijblijvend en wordt in de praktijk veelal niet gehanteerd. Door deze werkwijze van toetsing door eenzijdige deskundigen is de garantie op de kwaliteit een stuk minder dan wanneer de toets door alle vier deskundigen zou worden gedaan.

Niet consistent

Merkwaardig is dus dat aan de ene kant wordt geëist dat de RI&E volledig moet zijn (dus alle soorten arbo-zaken kwalitatief en kwantitatief goed beschrijft), terwijl deze aan de andere kant door een eenzijdig opgeleide (dus niet volledige) arbo-deskundige mag worden getoetst. De borging qua volledigheid is er dus niet.

De branche-RI&E

Om het uitvoeren van de RI&E te vergemakkelijken, zijn er allerlei branche-RI&E's ontwikkeld. Voor kleinere organisaties die weinig of niets aan arbo doen, kan zo'n branche-RI&E een werkzame methode zijn.

Veel kleine werkgevers (met bijvoorbeeld minder dan 100 werknemers) hebben geen of onvoldoende deskundigheid op het gebied van arbo. De branche-RI&E is erop gericht om hen te stimuleren in elk geval iets te doen aan de risico's en dan zeker de prioritaire risico's: de arbo-risico's die in de branche het meest voorkomen.

Maar momenteel worden veel branche-RI&E's echter ook door grotere bedrijven gebruikt, hoewel dat niet de bedoeling was. Zij lijken zo'n branche-instrument in de praktijk vaak in de plaats te stellen van deskundigheid, waardoor toch veel zaken kunnen worden gemist. Dit is mogelijk omdat in een groter bedrijf zeer specifieke zaken aanwezig zijn, die niet door de branche-RI&E worden afgedekt. De branche-RI&E beschrijft immers alleen de 'grootste gemene deler' van risico's in de branchebedrijven.

Afvinklijstje

Een zorgelijke ontwikkeling is dat menige branche-RI&E wordt gehanteerd als een afvinklijstje, dat door iedereen kan worden ingevuld. Je moet er toch niet aan denken dat dit als een soort 'plaatsvervangende deskundigheid' straks ook gaat gebeuren in beroepsgroepen, zoals chirurgen, piloten, procesoperators, enzovoort.

Als de bedrijfsspecifieke risico's bovendien door gebrek aan deskundigheid bij de uitvoerder van de RI&E niet worden gezien (hij/zij hoeft immers geen arbo-professional te zijn), worden ze ook niet onderkend. Hierdoor wordt niet voldaan aan de eis van volledigheid.

Betrouwbaarheid

Merkwaardig is daarbij dat veel van deze branche-RI&E's slechts door één enkele persoon worden 'ingevuld' – en ook kunnen worden ingevuld. Dat betekent dat deze persoon een bijzonder goed zicht op de arbeidbelastende factoren in het bedrijf moet hebben. Voor een aantal zaken kan dat zeker het geval zijn.

Maar voor zaken die afhangen van de individuele beleving van medewerkers, kan dat natuurlijk niet. Denk hierbij aan de psychosociale arbeidsbelasting met factoren zoals werkdruk, seksuele intimidatie, agressie, geweld en discriminatie. Of aan onderwerpen zoals: hoe ervaart men het binnenklimaat, of is men van mening voldoende voorlichting te hebben gehad om gevaren en risico's te kunnen beheersen, enzovoort.

Het uiteindelijke resultaat van de RI&E wordt onbetrouwbaar als dit soort zeer subjectieve medewerkers-belevingszaken slechts door één centrale persoon in de organisatie wordt beoordeeld. Maar betrouwbaarheid is juist een van de drie hoofdeisen waaraan een RI&E moet voldoen. De borging qua betrouwbaarheid ontbreekt dus.

Actuele inzichten

De toetsing in de huidige vorm is tamelijk subjectief. Dat blijkt wanneer eenzelfde RI&E-rapportage aan verschillende kerndeskundigen ter toetsing wordt aangeboden. Dan worden er namelijk heel verschillende constateringen gedaan.

Dit is al zo met kerndeskundigen van eenzelfde discipline en is in versterkte mate het geval met kerndeskundigen van verschillende disciplines. De een ziet toch weer andere dingen dan de ander. Ieder 'beoordeelt' zo'n RI&E toch blijkbaar vanuit zijn eigen deskundigheid en ervaring (en mogelijke stokpaardjes) en vanuit zijn eigen actuele deskundigheid. Daarbij heeft ieder ook zijn blinde vlekken. Het veld is eigenlijk te breed om op alle gebieden actueel te blijven. Dus ook aan het derde criterium, de borging van actuele inzichten, kan niet goed worden voldaan.

Ontwerpfouten in het systeem?

Waarom accepteren wij deze gang van zaken met z'n allen? Waarom hanteren wij werkwijzen die onvoldoende of niet garanderen dat aan de belangrijkste eisen van een RI&E wordt voldaan: volledigheid, betrouwbaarheid en actuele inzichten? Is het oorspronkelijk goede systeem de laatste jaren niet sterk uitgehold onder economische druk, kortzichtige belangen, meer politieke redenen, enzovoort?

Wordt het niet tijd om een norm voor de RI&E op te stellen? Die kan dan worden gebruikt voor het uitvoeren én toetsen van een RI&E, en kan zo een bijdrage leveren om het huidige afglijden van de kwaliteit van de RI&E's om te buigen.

In zo'n norm kan ook de onduidelijkheid in de huidige arbowetgeving over de begrippen 'gevaar' en 'risico' worden uitgelegd. Daarin kan verder worden aangegeven welke zaken wél qua grootte mogen worden gewogen en gefaseerd in de tijd mogen worden uitgevoerd en welke zaken niét, omdat ze directe wettelijke overtredingen betekenen als zij niet meteen worden aangepakt (zie een eerder artikel over de duale wetgeving).

Misschien moeten we ook weer terug naar de toetsing door alle vier de kerndeskundigen. Misschien moeten

we afstappen van de wijze waarop nu vaak de branche-RI&E's zijn opgesteld en worden gebruikt. Misschien... zo kunnen we nog wel even doorgaan.

Nog meer inconsistenties

Ongevallenanalyses als retrospectieve RI&E

Bij een risico-inventarisatie en -evaluatie moet een gecertificeerde kerndeskundige worden betrokken – tijdens of erna. Maar merkwaardig genoeg hoeft er – als zo'n risico helaas manifest is geworden en heeft geleid tot een ongeval of beroepsziekte – geen kerndeskundige bij betrokken te worden. Daardoor krijgt de deskundige geen feedback over de RI&E en de mogelijke missers daarin: de leerkring wordt voor hem niet gesloten.

Als we een trendanalyse van ongevallen zien als een retrospectieve RI&E, zou eigenlijk verplicht moeten worden dat daar ook een of meer kerndeskundigen bij worden betrokken. Overigens is zo'n terugblikkende RI&E veel betrouwbaarder dan een 'gewone' RI&E: de risico's zijn immers reëel gebleken, doordat ze zich (helaas) hebben vertaald in ongevallen.

Discrepantie

Vreemd daarbij is ook dat verbetervoorstellen die voortkomen uit een ongevalsonderzoek (of beter nog: uit een trendanalyse van ongevallen), niet verplicht hoeven te worden opgenomen in een plan van aanpak. Dit terwijl het nu om bewezen – manifest geworden – risico's gaat. Voor de in de RI&E ingeschatte risico's geldt die verplichting echter wel. Deze discrepantie is merkwaardig.

Mogelijk is dat de verklaring voor het feit dat met de meeste resultaten van ongevalsanalyses niet veel wordt gedaan. De voorgestelde verbetermaatregelen worden niet geïmplementeerd en er is geen structureel plan van aanpak, dus ook de bewaking daarop vanuit de ondernemingsraad ontbreekt. Eigenlijk zou de RI&E (en daarbij dus het plan van aanpak) moeten worden aangepast op basis van de bevindingen uit het ongevals- en onderzoek – of beter nog: de trendanalyse van ongevallen en bijna-ongevallen. De wet regelt dit niet.

De repressieve kant

De huidige wetgeving streeft naar optimalisatie van de arbeidsomstandigheden, niet naar maximalisatie. Er blijven altijd restrisico's over. Wel moet er voortdurend in preventieve zin (dus bijvoorbeeld door het instrument van het voortdurend actualiseren van de RI&E) naar verbeteringen worden gestreefd. Maar 100% veiligheid kan niet. Er bestaat altijd een kans – hoe klein ook, maar nooit nul – dat er toch iets fout gaat, zeker in technisch gezien complexe bedrijven.

De wetgeving voorziet daarin door eisen te stellen ten aanzien van repressie. Elk bedrijf moet een bedrijfsnoodplan hebben om adequaat te kunnen ingrijpen als het toch fout gaat. De omvang en vaardigheden van de bedrijfshulpverleningsorganisatie moeten zijn afgestemd op de nog aanwezige risico's in het bedrijf.

Daarbij zouden de zogeheten 'maatgevende factoren en scenario's' bepalend moeten zijn. In de arbowetgeving is echter niet goed geborgd dat de RI&E als uitgangspunt wordt genomen bij het opstellen van een bedrijfsnoodplan (BNP) en het opzetten van een bedrijfshulpverleningsorganisatie. Dat wordt meer als impliciete vanzelfsprekendheid aangenomen.

De praktijk is vaak anders: uit de meeste RI&E-rapporten kan nauwelijks worden gedestilleerd wat er op basis van de aanwezige bestaande risico's aan de repressieve kant moet worden opgetuigd qua omvang en vaardigheden van de BHV-organisatie en de te beheersen scenario's. In de meeste RI&E's is dit niet geborgd.

Overigens is goede kennis van de risico's in het bedrijf ook voor de veiligheid van de bedrijfshulpverleners zelf van groot belang. Immers, zij gaan naar situaties toe waar hun collega's vandaan vluchten. Dus is een

koppeling tussen RI&E en BNP essentieel. De wet borgt dit niet.

Iets breder gesteld geldt dit ook voor de externe hulpdiensten. Wanneer deze bijvoorbeeld bij de brandweer overwogen kleinere 'rapid intervention teams' in te zetten, de zogenoemde variabele voertuigbezetting, is dat een prima optie. Maar ook daar geldt dat dit eigenlijk alleen maar zou moeten gebeuren voor die bedrijven/ objecten, waarbij van tevoren de risico's goed in kaart zijn gebracht: waar dus een volledige en betrouwbare RI&E bestaat. Zo'n beperkte (snellere) inzet van brandweereenheden is dan alleen verantwoord bij objecten, waarvan het risicoprofiel voldoende laag is, zodat de veiligheid van het brandweerpersoneel niet in het geding komt.

Conclusie

Er zijn blijkbaar nog veel verbeteringen mogelijk, zowel in de randvoorwaarden die de wet stelt, als in de praktijk. De titel van dit stuk – 'Zijn er nog wel goede RI&E's?' – zou gelet op de hierboven beschreven inconsistenties misschien beter kunnen luiden: 'Zijn er onder de huidige voorwaarden eigenlijk nog wel goede RI&E's mogelijk?'.